

ORGANITZAR I VIURE ELS ESPAIS EXTERIORS A L'ESCOLA DELS PETITS

Article de **Carme Cols Clotet** publicat a la revista *Infància de l'Associació de Mestres Rosa Sensat*, amb el número 157, juliol-agost de 2007

Les aportacions de Penny Ritscher a les Jornades sobre l'Espai a l'Educació Infantil realitzades els dies 8 i 9 de març de 2002 a l'Associació de Mestres de Rosa Sensat a Barcelona i al seu llibre "El jardí dels secrets" de la col·lecció Temes d'Infància, número 45, fonamenten el contingut d'aquesta exposició. S'han escollit alguns fragments que han donat peu a les següents reflexions i propostes.

Un canvi fonamental d'actitud

"Els espais exteriors de l'escola són recursos educatius en potència. Entre d'altres coses són llocs privilegiats de contacte entre el centre educatiu i el territori, el social i el natural."

Quan es parla de l'ús més habitual dels espais exteriors d'una escola apareixen expressions molt arrelades com "Prendre l'aire", "desfogar-se", "fer una pausa ("el recreo)", "Un descans per als mestres"... , com si la vida al pati solament fos això. En coherència amb aquestes creences els espais exteriors de les escoles semblen tots tallats pel mateix patró. Malgrat aquesta imatge generalitzada, avui hi ha molts equips de mestres i alguns ajuntaments que volen recuperar els espais exteriors com un lloc més en el qual s'ha de planificar i preveure el que es vol que passi, igual que es fa en els espais interiors de l'escola.

Partim del convenciment que –com ens diu Penny Ritscher– *"Un gran espai buit provoca comportaments d'agitació, repetitius, cansats. En canvi, un espai articulat i variat convida a comportaments intel·ligents: exploracions, descobertes, intencions, trobades, col·laboracions, iniciatives, projectes, construccions..."*

L'espai exterior és una de les cartes de presentació d'un centre, del seu projecte educatiu real, el que es viu a l'escola. El projecte educatiu d'un centre traspua una manera de concebre i fer escola. Els espais i els recursos que ofereixen, són un mirall on es reflecteixen la filosofia, els valors, les concepcions sobre l'ensenyar i l'aprendre del centre.

Quina és la filosofia, els valors, els recursos que aquest espai ens fa replantejar?

Un recorregut visual abans d'entrar a l'escola, una visió de conjunt d'aquesta, hauria d'evidenciar un edifici integrat amb l'entorn en el que la vegetació crea estructures que conviden a imaginar, explorar, inventar, jugar, trobar-se i actuar amb llibertat. Un lloc que els seus confins delimiten, però que alhora deixen veure mes enllà dels mateixos, afavorint un intercanvi de mirades entre el que passa dins i fora dels espais de l'escola. Un lloc que invita a quedar-se, a seure en els bancs i altres seients, potser entorn a una taula... que convidi a la contemplació i la trobada d'infants i d'adults. Un lloc on els infants poden actuar i lliure i autònomament, esperonats per les propostes que l'entorn els ofereix. Propostes i distribució dels espais que proporcionen la seguretat necessària per actuar i compartir experiències, sense necessitat de la intervenció constant i directa d'un adult. Un lloc viu, alegre, on totes les hores del dia s'escolta la remor del joc de les criatures i de la vida que hi té lloc.

Noves construccions o remodelacions. Algunes consideracions

Un bona comunicació entre els espais interiors i exteriors afavoreix que es faci vida dins i fora de l'escola la majoria de dies de l'any. En un edifici nou s'ha de preveure la manera de poder fer servir els dos espais alhora, senzillament fent que les portes de les sales de joc donin directament al jardí.

Val la pena pensar com aprofitar tota la llum i escalfor del sol a l'hivern i com protegir-se'n amb ombra a l'estiu. La llum i l'ombra s'han de poder controlar amb la plantació d'arbres i enfiladisses, triades tenint en compte les plantes que s'adaptin millor a la climatologia i condicions de la zona on està ubicada l'escola. Per exemple a una zona molt plujosa s'haurien de seleccionar plantes amb un alt consum d'aigua.

El subsòl s'ha de planificar acuradament preveient el drenatge, el desguàs i la qualitat de les terres per al seu cultiu posterior. El drenatge i desguàs d'un espai exterior és bàsic i important per tal d'evitar l'estancament de l'aigua.

Així mateix, s'han de preveure els punts d'aigua pel rec, per la zona de jocs, per les necessitats fisiològiques d'infants i adults: beure, rentar-se les mans, wc... S'han de planificar també els punts de llum, les preses d'electricitat per quan calgui endollar algun aparell (cd, amplificador,..), pensar com recollir l'aigua de la pluja pel rec del jardí...

Per tal de preveure l'estalvi d'aigua i un manteniment mínim de la vegetació i del jardí es necessari conèixer solucions que després permetin diferents tipus de joc i activitats, com per exemple: utilitzar "encoixinat" (mulching), vegetació adaptada al clima i qualitat del sol (sec o humit)..... Es pot substituir la gespa per plantes tapissants que cobreixin el sòl, d'aquesta manera disminueix la despesa d'aigua i manteniment, i s'evita l'erosió. Les herbes fan de mantell de diferents tonalitats de colors, passant d'una ampla varietat de verds als marrons i grocs, amb notes de diferents colors quan floreixen.

El disseny de camins, delimitant espais amb terra i herba tapissera, per exemple, ajuda a fer recorreguts que afavoreixen la descoberta del conjunt de l'espai, comunicant unes zones amb altres o be deixant fora del recorregut o protegint d'activitats mogudes o sorolloses una determinada zona (per exemple les emprades per els infants mes petits...).

La distribució dels arbres també ajuda a crear espais. Els arbres disposats en filera provoquen un joc diferent dels disposats en rotllana, o en semicercle... Escollir els arbres, la diversitat d'espècies, de colors, de fulles...no es una tasca senzilla, son necessaris els coneixements i consells dels experts abans per fer una bona planificació.

Els arbres de fulla caduca deixen una catifa de fulles meravellosa per trepitjar, rastrejar, esmicolar amb els peus i les mans... Una catifa màgica sota la qual trobar animalets en els seus caus... Escenaris per als ocells que volen, i els cargols que es passegen... Són arbres que permeten gaudir de l'ombra i del sol.

Els de fulla perenne afavoreixen que hi facin niu alguns ocells durant l'hivern i donen color tot l'any.

Arbres o arbustos, poden ajudar a temperar el vent, els sorolls d'una carretera, poden aturar una caiguda en un desnivell pronunciat, o tapar una paret, o una tanca....

Els espais exteriors, com els interiors requereixen planificació i previsió per tal d'aconseguir fer-ne llocs acollidors on s'està bé a l'estiu i a l'hivern, els dies de sol i els dies de pluja. Es fa molt d'èmfasi en aquesta qüestió perquè el que poden semblar detalls sense importància determinen acaben condicionant l'ús quotidià. Per exemple si no hi ha un bon drenatge i desguàs suficients l'aigua s'entolla i no s'hi pot sortir a ple

hivern, si ha plogut, ni es poden fer servir els jocs d'aigua amb llibertat a l'estiu. No es podrà aconseguir un bon hort, ni les plantes i vegetació del jardí gaudiran de bona salut si es sembra o planta en un subsòl sense un bon substrat i amb les arrels a tocar de les runes de la construcció de l'edifici, enterrades a dos pams. No s'hi podrà sortir a l'estiu si no hi ha ombra, ni a l'hivern si no hi toca el sol.

L'orientació espacial, el drenatge, la preparació de substrats, parterres i la plantació d'arbres i enfiladisses; la planificació dels llocs on situar jardineres, pèrgoles, taules, i altres mobiliaris fixos² adequats, son requisits a tenir en compte abans de la construcció o quan es vol millorar l'espai de què la majoria d'escoles disposen.

Quan es decideix quina vegetació s'escull cal tenir en compte, entre altres coses, que la diversitat d'espècies propicia mesures naturals fitosanitàries. La diversitat dona color i a la vegada evita que una plaga s'estengui.

La vegetació, els diferents tipus de sol i el relleu del terreny son elements que permeten crear i preveure zones que afavoreixin el joc i algunes de les activitats de diferents menes que interessin i necessiten els infants: jocs i experimentació amb aigua, sorra, terra... jocs i activitats de moviment, observació de l'entorn,...espais on dibuixar, pintar, prendre el sol, parlar... dinar, berenar... Disposar de lavabos en els espais exteriors o de fàcil accés des dels mateixos, facilita i afavoreix la utilització d'aquests espais.

Hi ha experiències que mostren els avantatges de disposar de contenidors, parcialment soterrats en el subsòl, per guardar els materials que s'utilitzen en l'exterior. Contenedors mig enterrats en diferents punts del jardí, amb la capacitat suficient per guardar-hi fireta, cordes, pilotes, pales i galledes, motlles, escavadores, volquets,... que faciliten la recollida i a la vegada eviten la feina tragar els materials de dins a fora diàriament.

També cal pensar un espai per a endreçar les eines del jardí destinades a fer el manteniment. Eines per als petits, mitjans i grans. Tisores per als infants i per als adults. Cabassos de goma per recollir la poda, aixades per adults i per infants... En aquest espai s'hi ha de poder entrar còmodament i guardar i endreçar cada eina. És un dels espais importants per a un bon manteniment del jardí, que es pot fer amb els infants, avis, pares, veïns, amics, però sense oblidar mai el jardiner, que de tant en tant va guiant els treballs i fa propostes de renovació de plantes. És una persona clau per vetllar i mantenir la vida del jardí durant les diferents estacions. Les seves orientacions seran bàsiques per tenir un jardí ben cuidat i florit tot l'any.

Altres solucions per recollir joguines i altres materials poden ser: una petita glorieta que amaga al seu dessota un aparcament per a les bicis, o algun armari en punts estratègics. El criteri és preveure diferents llocs per tal de poder gestionar l'ordre, la recollida i la higiene d'aquest material...³

Planificar els diferents nuclis de vida.

“Cal dissenyar l'espai amb zones diferenciades, delimitacions, plantes, i equipar-lo amb mobiliari, materials, estructures per reordenar. És útil tenir molts centres d'interès

² Pel que fa als equipaments de joc grans i fixos, típics dels parcs infantils, no en calen. Tot el que estem plantejant ha de tenir en compte “el coneixement” de la normativa europea a parcs i jardins.

³ Jardiners, arquitectes paisatgistes, mestres són professionals necessaris per iniciar un projecte de creació o transformació dels espais exteriors. La implicació dels diferents sectors és necessària per planificar, dissenyar, construir i fer el manteniment d'aquest espai.

atractius de manera que el gran grup d'infants es divideixi espontàniament en subgrups autogestionats.”

S'han plantejat alguns dels factors i aspectes tècnics que facilitaran la vida al jardí, faci fred, faci calor, cal però definir els espais que acolliran les diferents propostes a partir de les que els infants podran jugar lliurement.

Com ja s'ha esmentat els diferents espais de vida de l'escola han de ser el reflex del plantejament del projecte educatiu. Un projecte educatiu viu perquè a l'escola i al seu voltant passen coses que l'equip de professionals acull, analitza, valora, i si es el cas, incorpora al projecte del centre.

“La bellesa, l'atmosfera una mica màgica d'aquest espai, es crea sobretot amb la presència de plantes. És l'equipament viu. Les plantes s'han de triar de manera que hi hagi atractiu especial durant tot l'any: flors, fruits, fulles acolorides... A més de ser boniques les plantes són útils. Donen formes a l'espai, delimiten, divideixen, són punts de referència estables. Arbres i pèrgoles serveixen per crear zones d'ombra. Les plantes són una font de materials per jugar: petites branques, fulles, flors, llavors... Les plantes ofereixen als infants espais recollits on retirar-se “en privat””

Les plantes, jardineres, bancs, taules, llocs per asseure's, a més de ser bonics, donen forma a l'espai, delimiten, divideixen, són punts de referència estables. Les jardineres ofereixen moltes possibilitats per delimitar i a la vegada donen llibertat, Ben pensades poden servir per al cultiu d'hortalisses. Per la seva alçada i amplada son un hort fàcil de cultivar pels infants i pels avis. Les jardineres amb rodes faciliten la seva redistribució segons les necessitats del moment.

La planificació de l'espai hauria de preveure zones diferenciades, delimitacions amb plantes, còdols, parterres de fusta, herba tapissera, lloses o ciment, que convidin els infants a distribuir-se per totes elles segons els seus interessos i possibilitats. Zones que conviden a fer un cert tipus d'activitat i provoquen que els infants organitzin el seu joc en petit grup. Sorrals, camins, dunes, desnivells, amagatalls, espais per al cultiu,... fonts on beure o rentar-se les mans, espais per experimentar amb l'aigua, per fer *pastetes*, per gatejar, per grimpar, per escoltar, per fer teatre, per anar en bicicleta... Tobogans fets amb un desnivell. Gronxadors fets amb cistelles de goma...

Els bancs situats en punts estratègics del jardí, afavoreixen que els infants o be els adults puguin seure i observar sense intromissions el que te lloc al seu voltant. Quan l'adult roman assegut tranquil·lament, en un banc o prop d'una taula, dóna confiança i seguretat als infants que saben on trobar-lo, els hi *dóna ales* per ser actius, per moure's, per allunyar-se i per apropar-se a demanar ajuda si cal. Aquest pot ser també un lloc en el que tot està pensat per evitar desplaçaments innecessaris, tenint a mà alguns elements per iniciar alguns jocs com pot ser una panereta amb miralls i mocadors, o be una paperera per llençar els mocadors i papers bruts... Una safata amb una gerra amb aigua i gots... Alguna cadira o espai perquè els infants que vulguin puguin seure a la mateixa altura de l'adult, per poder treure sabates quan tenen sorra... i per tornar posar-les. Un punt estratègic per tenir a prop tot el que cal i a la vegada una visió de conjunt clara de cada racó on juguen els infants.

També va disposar de taules i cadires que poden ser utilitzades en diferents ocasions Una taula amb cadires altes proporciona un espai on poder observar i fer, còmodament, breus anotacions i descripcions que ajuden a fer el seguiment de l'evolució del joc dels infants en aquest espai.

A l'exterior, bancs, seients, taules, wc.... permetran que les famílies també puguin gaudir d'aquest espai i l'utilitzin, amb la supervisió adient, dins i fora de l'horari escolar.

El plantejament educatiu de l'escola i del municipi han de fer possible experiències que creïn lligams i cohesió social. Sovint aquestes primeres relacions entre les diferents famílies i entre els infants són les que perduren, i gairebé mai s'obliden.

www.elsafareig.org

Aquesta és la filosofia que acompanya aquestes propostes. Serà el jardí dels secrets de l'escola, un equipament viu, actiu i participat per totes les persones que hi conviuen. El projecte d'un espai mai acabat.

Carme Cols Clotet